

هزار

نجات حمید ئەممەد

شويىن و مانەۋەھ شويىن و جوانىيەكانى ژيان

Bawagorgor @yahoo.com

بەشى دووەم

دروست كردنى گوند و پاشان شارەكان، تەنها لە روانگەيەكى ژيارى و گوزەرشىنەوه نىيە، بەلكو ھەولىيکى مەرۆڤە بۆ دوورخىستنەوهى بىرى ترسناك و تەنبا و پې لە وەحشەتى مەرۆڤ، لېرەوه جوانكارى لە سىماكانى شويىنى گوزەراندىن ھەولى باوەر بەخۇھەيتانە بەوهى مەرۆڤ لە پەرتبۇون پزگارى دەبى بەمەش لە ترس لەوهى دى، لە ئايىندە لە باوەرە ئەفسانەيەكان رىزگارى دەبى مەرۆڤ كاتىك لە سەرەتاي ژيانى لە باوهشى سەروشتدا دەبى خەسلەتكانى جوانكارى لەلایدا بىزبۇونە و شويىن ھۆيەكى كارىگەرلى خۇپاراستن بۇوه بە خودى مەرۆڤ و گىيانەورە دېندهكان، بەمەش سەختىرىن شويىن بۆ گوزەراندىن و ژيان ئەو شويىن بۇوه كە گەورەتىرين ئارامىي بە مەرۆڤ بەخشىيە لەوىدا مەرۆڤ جوانكارىيەكانى بۇونى خۆى لە شويىندا لە دەست دەدات، چونكە شويىن كە وابەستەتى ترس و گومان و دوودى كرا،

جوانکاریه کانی خۆی لە دەست دەدات لە شوین گۆرین و جىيگىرنە بۇون و كۆچ و گوزەرانىن لە پىتىاپى خۆپاراستندا تەنها واقىعى زيان بەسەر جوانکارىيە کاندا زال دەبى بەو پىوهەرى خۆ دوورخىستنە وەسى لە رووبەر ووبۇونە وەتىرسىيە کان كە ئەفسانە و واقىع لەلای مروڤ تىكەل بەيەك دەبن، ئىتر جوانىيە کان و دەرك كردن بە جوانى مۇركىيە كەھرىزىيە وەردەگىرى و لە هەلۈزەردىن و مانەوە لە شوپىندا دەردەچى، سروشت وەكو خۆي جوانىيە کانى خۆى بە مروڤ نىشان دەدات و مروڤ دەست بۇ سروشت نابات لەو شوپىنانە كە هەلیان دەبىزىرى بۇ مانەوە پەرەسەندىنى چەمكى گوزەرانىن پەيوەست بە كەھستەي زيان و پىداوېستىيە کانى داهىتىنى ئامىرى جەنگ و فراوان بۇونە وەلى شىۋە سەرتايى و رەمەكىيە کانىدا، ئارامى و دلنهوايىە كى بە مروڤ بەخشى لە رەواندەنە وەتىرسى ئەفسانە و ترسان لە واقىع و سروشت جىيەپىشتنى شوينە سەختە کان لە چىا و ئەشكەوت و لە نىو دۆلە سەختە کاندا وايان لە مروڤ كرد بويىرى و رووبەر ووبۇونە وەتىرسى بېشىك لە زيان و مانە وەى. ئەو سروشت نىيە كە كۆتاپى بە بەزۆر لە ئازەلە زەبەلاح و درندەكان دىنلى، بەلكو ئەو بىر و دەستى مروڤ لەكەل پەرەسەندى كەھستە و هۆيە کانى خۆپاراستن و رەوانە وەتىرسىدا. هەموو ئەو هەرەشانە لەسەر خۆى لادبا و بە بويىرىيە وە بەرەو پىدەشتە کان دەكشى و هىدى هىدى ئەشكەوتە کان جىيدىلى و لە شىۋە جىاجىادا بەتاك و پاشان بە كۆمەل خانوو دروست دەكتە كە يەكمىن جارە لە زيانى خۆيدا شوپىنىك بۇ مانەوە دروست دەكتە كە كەسايەتىي خۆى بۇينىنى، واتە خولقاندى شوپىن بۇ زيان خۆلقاندى كە سايەتىي مروڤە و گواستنە وەى ئەو كەسايەتىيە، لەكەسايەتىيە كى ترساوى بى شوپىنەو بۇ كەسايەتىيە كى هەلگىرى ناسنامە شوپىن.

گوند و پاشان شار، كۆتاپى هەموو گەرانە کانى مروڤ بۇوە لە خولقاندى شوپىندا ئاخۇ ئەم دابەش بۇونە چى دەگەيىنى؟ ئاخۇ شار چ ناسنامە يەك هەلەگىرى؟ ئاخۇ شوپىن دەرىپىن لە ئيرادەي تاكە كەسى دەكتە، ياخود ئيرادەي بە كۆمەل بۇون؟ رەھەندە فيكىرى و فەلسەفييە کانى شوپىنى گشتىي وەكوشار و گوند چىن؟

كۆبۇونە وەى بە كۆمەل لە شوپىندا يەكمىن ئاماژە کانى بە جىيەنە بۇونى مروڤە لە شوپىندا كە دابىرى جوگرافى و ئەتنى و زمانەوانى و تاكە كەسى يەكمىن رىڭر بۇوە لە بەرەدم كۆبۇونە وەى لەم جۆرەدا، شار ناسنامە تاكە، بېشىكى گەورە ناسنامە كەى دەكۈزۈت تاكو ناسنامە مروڤىيە كەكۆكراو و بە كۆمەل كراوى پى بېخشىت. بە كۆمەل بۇون و كۆ بۇون تەسلیم بۇونىكى بە جىيەنېبۇونى ئيرادەي تاكە كەسىيە بەئيرادەي ئەوانى

دی ئوهی بهوه رازی دهبى لە كۆمەلېكى بەزى دهبى بهوه رازى بىت
 كە گونجانىكى دىكە بق مەرج و پىكەاتنەكانى خۆى بىۋەزىتەوە لەگەل ئەوانى ديدا، بەرامبەر
 بهم نوچدانەوەيە تاك و تواناكانى قەبۇولكىرىنى ئەوانى دى تاك لە روويەكەوە لە تەنبايى
 و ترس پىزگارى دهبى بە روويەكى دىكەوە هوئى زىاترى بق زيان و مانەوە دېتە دەست،
 ئاسانكارىيى كەورەتريش بق مانەوە بەدى دېتى، شارەكان كەورە دەبنەوە بەلام گوندەكان
 وەك خۆيان دەمەنچىتەوە شار لە سروشت دەرەچىتە دەرەوە و سروشتى خۆى لە روويەكى
 فانتازىيەوە دەخولقىيىنى، گوند لە باوهشى سروشتدا دەزى و ناتوانى فانتازىيى نوئى
 بخولقىيى ئەم رووهى شار دەرچۈونە لە ياساو داسەپاندن و پىيگىركىرىنەنە كە شوين
 وەك شوينى سروشتى و بۇونايەتى بەسەر مەرقىياندا دەچەسىپىنى، ھەر بقىيە شار ھەمۇو
 داسەپاندەنە سروشتى و بۇونايەتى كەنانى شوين رەت دەكتاتەوە، بەوهى سىمايى شوين لە¹
 بنەرتەوە دەگۈرى و دەيكاتە شوينىك بق زيان كە لە بۇونايەتى سروشتىي شوين
 دەرەچى و مەرقى بەرەو كرانەوە بۇونايەتى و كەسايەتىي نوئى دەبات، كەسايەتىيەكە كە
 جۆرىك لە ناوهندىتى گەردوونى بە خۆى دەبەخشىت، لە ئەفسانەكانى بۇون دوور
 دەكەويتەوە تاكو ئەفسانەي خۆى بخولقىيىنى، لە مىزۇوى شوينى تەنبايى و باوى رابردووى
 دەرەچىتە دەرەوە، تاكو بەرەو شوينىك بچىت كە جىابۇونەوە و دابرلان لەگەل زويدا
 بخولقىيىنى، ئەمەيە فانتازىيى هەرە گەورە خولقاندى شوين وەك شار، پەيوەست بە²
 جوانىيەكانى شوينەوە كە ناورۇكى باسەكەمانە كەسايەتى شار جوانىيەكانى سروشت رەت
 دەكتاتەوە تاكو تىپوانىنى خۆى لە جوانىيەكاندا بەرجەستە بگات. بالەخانەكان كە شىۋەيى
 كەوانەيى و ھەرمى و لۇولەيى و چوار كۆشەيى و.... هەندى دەگرنە خۆيان ھەرۇك لاسايى
 كردىنەوە و بە بەرامبەر راگرتىنى شىۋەيى ئەستىرەكانە، لە دۆزىنەوەيەكى نویدا ھەرمەكانى
 مىسر لە شىۋەيى ئەستىرەكانى كاكىشان دروست كراون. مەرقى لەم گۈزەرە
 ھاوشىۋەيەدا كار لە رەهاكىرىنى ئىرادەكانى مەرقى دەكتات بەرامبەر بە بۇونى سروشتىكى
 گەورە و بەرفراوان كە ناتوانى بە تەواوەتى لىتى بگات. شىۋە ئەندازەيەكان گىرانەوەي
 شىۋەيى دار و مىسوھ و چىا و گىردىلەكە و رىزبەندىيەكانىيائىن. داھىنائى رۇوناڭى شوينى
 رۇوناڭى خۆرۇمانىگ و ئەستىرەكانە ھەمۇو ئەم شىۋانەش لە كۆتايمىدا خولقاندى
 جوانىيەكەن لەدەرەوەي جوانىيە چەسپاوهكانى بۇونەوە بە ھەمۇو شىۋە و رەنگ و
 رىزبەندىيە ئەندازەيەكانىيەوە. كەواتە جوانىيەكانى شار سەندنەوە ئەو جوانىيائىيە كە
 سروشتىكى دوورە دەست و فراوان و سەخت و بەھىز تاكو ھەمۇو ئەو جوانىيائانە بکەونە

ژیر دهستی مرۆڤه‌وهو هه‌ر ئه‌ویش له پاش هه‌مwoo شتیکدا چیز لوه جوانیانه و هرگرئ که هه‌ر خۆی خولقینه‌ریه‌تی و جوانییه‌کانی سروشت بەشیکی گه‌وره له‌بیرکردنه‌وهو مرۆڤ داگیردەکەن. مرۆڤ هه‌مwoo شیوه جوانه‌کانی گول و دار و گژوگیا دروست دهکات هه‌مwoo بقۇن و بەرامه‌کانی سروشت دروست دهکات، هه‌مwoo دەنگەکانی سروشت و وینه‌کانی دروست دهکات‌وهو هه‌ر بۆیه ئه‌و هه‌مwoo سروشت دەخاته‌بەر دید و بىنینی خۆیه‌وهو هه‌مwoo دەخاته ژیر ئیراده‌ی دەسە‌لاتی خۆیه‌وهو. مرۆڤ لەم کارهیدا له‌لایه‌که‌وهو شوین لە سروشتیکی بەرفراوانی زه‌وییه‌وهو دینیتە نیو شوینیکی سنورداره‌وهو، له‌لایه‌کی دیکه‌وھش جوانییه‌کانی سروشت هه‌مwoo جوانییه‌کانی سروشت دینیتە و نیو پانتاییه‌ک لە زه‌ویی دیارى کراوه‌وھ بنياته شاراوه‌کانی ئەم گه‌ران و داهىنانانه‌ی مرۆڤ چەسپاندى ئه‌و بیره‌يە كە ئه‌و مرۆڤه ناوه‌ندى هه‌مwoo بۇون و گه‌ردوونه و بە عەقل و زانست پراکتىكى ئه‌و ناوه‌ندىتى بۇونه دهکات هه‌روده‌ها لە لایه‌نیکى دیکه‌وھ دەھىۋى ئیراده‌ی کەسایه‌تى و تواناي خۆی لە بۇون و شویندا بەرجەسته بکات. شوین و دوورىيکانی شوین هه‌روده‌ها رېڭر بۇون لە بەردەم مرۆڤ كە لە شوینیکه‌وھ بۆ شوینیکى دیکه بپوات و دۆزىنەوەکانی خۆی تىكەل بەو ئیراده‌يە بکات. بۆ ئەمەش لە ئەفسانەکاندا ھاتووھ كە مرۆڤ چەرخ و فەلەك، ئەسپى بالدار مەرى بالدار، دروست كردىنى باڭ هه‌مwoo ئەم ھۆكارانه‌ى هەبۇوه بۆ گه‌رانه‌کانى لە زه‌وي و ئاسماندا ئه‌و ئەفسانەکانن كەوايان لە مرۆڤ كردووھ كەشتى و فرۇكە و پاسىكل و ئۆتۆمۆقىيل بەھەمان مانانى ئەفسانەکان بەرجەسته بکات. سروشت لەسەر بناغەي قەبارە و شیوه و رەنگ و جوانییه‌کانى بەرجەسته بۇون، مرۆڤىش ئه‌و جوانیيانه دینیتە و نیو يەك شوین و يەك قەبارە ئاخۇ مرۆڤ لە خۆلقاتىنى شوین و گه‌رانه‌کانى لە شوین و بەرجەستە‌کردنى نموونەي شوین وەكى جوانكارى چ ئامانج و مەبەستىكى ھەيە؟! گه‌ردوون بە هه‌مwoo دەلالەت و ئاماژەکانىيەوە لە دوولاوە دەچىتە بىرکردنەوەي مرۆڤه‌وھ لە لایه‌که‌وھ نمايشى بەرپەست گيرى خۆى بەرامبەر بە تواناکانى مرۆڤ دەردهخات و سنورداريان دهکات، بەوهى مرۆڤ دەبىي هەميشە لە بىرکردنەوەي ئەوەدا بىت كە توانا عەقلەيەکانى سنوردارن بەرامبەر بە فراوانىيەكى باوھر پى نەکراوه و فانتازيايى بۇون و گه‌ردوون، لە لایه‌كى تريشەوە نمايشى سنوردرە فراوانانه‌کانى جوانىيەکانى خۆى دهکات بە راده‌يەك مرۆڤ گرفتار و سەرسام دهکات كە چەندىك مرۆڤ لە بۇونەکانى سەر زه‌وي و ئاسمان و گه‌ردوون و وردىتە و ئەوەندەش سەرسام و گرفتار دەبىي. گولەکان بە سەدان هەزار جۆرن گیانەوەرەکان بە سەدان هەزار جۆرو رەنگ و قىبارە و بچووكى و

گهورهین و به رهنگ و شیوازی زقد سهین. ئهستیرهکان شهنهنگ و رهنگی به فراوان و
بی سنوریان ههی، دهیاکان پن له فانتازیاو رهنگ درخت و گز و گیا و رووهکه کانی
سهر زهی به سهان هزار جوړ و زورهی ئه بونانه جوړ و شیوهیان مليونه ها
تیهه ردهکن، ناخوئه مه تهنا بونهه و بهدرن له ده لاله کانی به رجهسته بونی خویان؟
بیکومان گهورهترین ده لاله کان سه رسام بونی مرؤفه به جوانیه کانی سروشت له
شویندا، له راستیدا ده لیه هه موو ئه جوانیانه بې گرفتاری و بینینی مرؤف خولقیندراون
و هاتونهه ته بونهه و. که واته جوانیه کانی شوین به هه موو جیاوازیه کانیه و هاوده لاله تی
بون له به رجهسته بوندا بهدر له هر ده لاله تیکی دیکه کی ئاماذه بونیان، که واته مرؤف و
توانکانی جوړیک له گونجان و هاوده لاله تیان ههی له گه ل بوندا وکو شوین که جوانی له
میژووی دروست بون و پیدابونی مرؤفه له سه ر زهی ده رکه و تووه و مرؤف و سروشتی
له مانایه کدا کوکردوته و. مرؤف هه میشه له ناخه وه ههست به گریی جوانیه کان ده کات،
بېیه هه موو هه ولکانی له لاسایی کردن وهی رووی واقیعی و ئه فسانه یی بون. به شیک،
به شیکی کاریگه ر له و هه ولانه یدا نمایش کردنی بونی خوی و زیانیه تی وکو بونیکی
به رجهسته یی جوانکاری، چونکه هه لبڑاردنی جوانی وکو پیوه ریکی روشتی و شیوهیی
به رجهسته بونی شته کان دوو سه رهی له هه لبڑاردن دینتیه کایه و، چونکه جوانی و خلق
دوو کرداری لیک جیاوازن له بئر ئوهش فراوانی گه ردون و به رجهسته بونی پیویست به
بونی جیاوازی زقد و شتی زقد ده کات بیکومان جوانیه کان ده رکه و تیه کی سروشتی و
سه رهتایی بونه. جوانی له لای مرؤف به هایه کی گهورهی له شوین و مانه وه ههی. ئه
مهیله مرؤف بې گه رهی وه چېی له پشتیه وهی؟ ئه مهیله به لکه که یا هویه که بې ته بایی و
پیگهین و ریکخستنی هارمۇنیا و مۆسىقاداری بون گه جوانی وکو به هایه ک
نه که و تایه ته هه لبڑاردن کانی مرؤفه وه ئه وا توندو تیزی هه لبڑاردن ده بوبه سیما یکی بون
مرؤف له کارهی بایلۇزى و زیناته کان دەسکاری خەسلەت و سیما کانی مرؤف ده کات،

مرؤف لهم کردارهیدا دهیه وی گریکانی جوانی له سروشت و خەلق بوندا داریزیتە وھو به ره و
کامل بونیان بھری، مرؤف خانو مال و خوپوشتە کردن و هه موو ورده کارییه کانی
ده ره بھری خوی ته نانه ت خوشی بھر و جوانکارییه کی شیوهیی ده بات لھو کاتهی جوانی
بھایه کی دوو سه رهی دې بھایه کی تیدایه لھ بیری گونجان و نه گونجان لھ لایه کی دیکه شه و
ئه گونجان و نه گونجان لھ بیره و ده بیتە کولتورویک بې ژیان که چونیتی دابهش بونه
کۆمە لایه تیه کانی مرؤف ریک ده خاتا هه روه کو جیاوازی لھ رهنگ و سیما دهم و چاو و

گهوره‌یی و بچووکی و که له پاشاندا هه‌مموو ئەم جیاوازیبیانه‌ی شیوه جۆریک له دژبه‌یه‌کی و دووسه‌ره‌یی بونن و نه‌گونجان دیننەکایه‌وه له کاته‌ی چەمکی جوانکاری و جوانی تىکەل به خەلق دەبى مەرۆف لەبىرو فەلسەفەدا هەلبىزاردنەکانى بۆ جوانى دەگۆرىتەوه دەيگۆوازىتەوه بۆ بەهای نۇئى كە ئەويش هەمدىسان لەسەر دابەش بوننەکانى مەرۆف و دووسه‌ره‌یی بوننەکانىدا دەگىرسىتەوه. كاتىك بەهایكى رەوشتى و دىيارى كراوى بە جوانى دەبەخشرىت جوانىيەكان لە شوين و له مەرۆفدا بەهایان دەگۆرى و له جوانىي شىوه‌کانه‌وه بەرە جوانىي لايىنه مانه‌وييەكان دەچن. كۆمارى ئەفلاتوون لەسەر هەلبىزاردنى جوانىيەكان دارېشتراوه، كۆتايى زيان و زىندىبۇونەوه هەرودە لەسەر بەها جوانەكان دارېشتراوه جوانى دەدرىتە پال چاڭكەوه خراپەش دەدرىتە پال ناشرينىيەوه تەنانەت مەرۆف خودا بە جوان وەسف دەكەت. له راستىدا جوانى و واپەستەبۇونى بە بەها رەوشتىەكانه‌وه دەركىرنى جوانىيە له بەها شىوه‌هەكىنى بونن و شاردنەوهى ئەو بەهایانه كە كارى راستەخۆ لە زيان و بېركىرنەوهى مەرۆف دەكەن. هه‌ممو جوانىيەكانى بونن له پەيوەستىكى هارمۇنیادارى بوننگەرايدان كەشىوه‌كان و دەلەلات و بەهایان كارىگەریان هەيە لەسەر چۈنۈتى دارشتن و خۆلقاتىن لەبۇوندا.

جوانىيەكان لە شويندا دەربىرين له هيىزى گهوره‌یی، فراوان بوننەوه، گۆرانى شىوه كارلىك كردن لەناو بىردىن و دروستبۇونەوه دەكەن كە بى ئەوان جوانىيەكان ناتوانن له شويندا بېركىرنەوهمان بەرە چىڭ و هەست پېكىردن بەرن، چونكە زەمەن بەلايىنى مەرۆفەوه هەميسان لە هەناوى شوينەوه له دايىك بۇوه كە ئەويش مۆركىكى چەسپاۋ به تىروانىن و بېركىرنەوهى مەرۆف دەبەخشىت و وا دەكەت مەرۆف لە بىنن و بېركىرنەوه كانىدا به تىرپانىننىكى چەسپاۋوه سەيرى شوين بکات هەرودەكە چۈن ئەوه زەمەنە وله مەرۆف دەكەت جوانىيەكانى شوين گۆرانىيەكى گهورهيان لە تىرپانىندا پى نەبىت، كەواتە ئەوه هيىزى جوولە و گۆرانى شوينە كەوا له مەرۆف دەكەت ئەويش هيىزى تىرپانىن و دەرك پېكىردنەكانى خۆى لە ئاست شتەكان بگۆرىت جوانىيەكان بەهایكى چەسپاۋيانىش نابىت، واتە جوانىيەكان هەرودەك بوننەكانى دىكى بېركىرنەوهى مەرۆف و تىرپانىنى بەهایكى دوو سەردىان هەيە، نەچەسپاۋىيى جوانىيەكان لە گومان و دوو دلى و هەستە بى هوودەيى و نا ئومىدى و كارىگەرېيە كۆمەلائىتىيە جیاوازەكانى مەرۆفەوه له دايىك دەبن لهو كاته‌ی مەرۆف هەست بە قۇولىيى دىاردەگەرايى بىھوودەيى زەمەن و شوين دەكەت، له پاشاندا خودى تىرپانىن بۆ شوين و جوانىيەكانى وەكى بەهایكى چەسپاۋ هەميسان مەرۆف بەرە جۆریك

مرۆڤ ھەر لە سەرەتاي بۇونىيە و خەمى مانەوە لە شوئىن و دەربازبۇون لە مردن و دۆزىنە وەي جاويدانىيەكى ھەميشەيى لە ناخى بىركرىنە و چەسنانە و دەروونى عەقلەيەكانىيەتى، ھەر بۆيە ئەو لە ژيانىدا كە بنىاتى شوئىن دەنیتە وە و لە مۆركە سروشتىيەكەي دەرى دەكتە دەرەوە و جوانىيەكانى خۆى لە شويندا بەرجەستە دەكتات ھەرودەلە ھەۋلى ئەوەدایە جوانىيەكانى بۇونى خۇشى لە شويندا بەرەو مانە وەيەكى ھەميشەيى بەرېت. پىزىگرتنى مرۆڤ لە بەدى ھاتووهكانى شىۋەكانى شوينى ژيان و پاراستن و مانەوەيان لە ناخەوە لە بەهايەكى ئەتىنى و شارستانىتى دەردەچنە دەرەوە تاكۇ بەرەو خولقاندىنى مىزۇوېكى ھەميشەيى بچن كە تىايىدا شوئىن لە سروشت جىا دەبىتە وە و ئەوپىش مىزۇوېكى مانەوەي گەورە بۆ خۆى دەھىللىتە وە ئەمە پەيوندىي بە سروشتى شوئىنە وە ھەيە بۆ خولقاندىنى فانتازىيائى جوانى.